

DEBATT

Missvisande bild av företagsekonomi

Lars Engwall

***Mats Benner** riktade i Respons 1/2017 en breddsida mot - företagsekonomi och managementindustrin. Lars Engwall, professor i företagsekonomi, finner kritiken oinitierad. Benner buntar ihop företagsekonomi med den konsultindustri som vuxit fram under efterkrigstiden.*

Professorn i forskningspolitik vid Lunds universitet Mats Benner hävdar i en artikel i Respons första nummer 2017 att management, som han på svenska uttolkar som företagsekonomi, är nästa krisbransch. Det borde förstås vara en mycket oroande nyhet för oss som företräder ämnet. En närmare läsning av artikeln visar dock att Benner inte är särskilt välinformerad om företagsekonomi som akademisk disciplin. Eftersom jag själv haft kontakt med ämnet företagsekonomi under mer än femtio år, oroas jag därför vid läsningen av artikeln mer över den Bennerska disciplinen forskningspolitik än över mitt eget ämne.

När det gäller utbildningarnas innehåll påstår Benner att de inte har förändrats över tid. Han påstår att de förmedlar ”en kuperad och teknisk syn på företag, marknader och ledning” och att de har ”minimala inslag av historiska, politiska eller sociala perspektiv på

ekonomiska utbyten”. Var och en som under en längre tid följt ämnets utveckling och som har insyn i dagens företagsekonomiska utbildningar har svårt att känna igen sig i denna beskrivning. Sanningen är att de samhällsvetenskapliga inslagen i de företagsekonomiska utbildningarna blivit alltmer omfattande under de senaste femtio åren. Dagens företagsekonomiska utbildning ser därför mycket annorlunda ut än den som jag själv fick på 1960-talet. Framför allt har anknytningen till forskningen förstärkts genom att dagens lärare har avsevärt högre vetenskaplig kompetens.

Att undervisningen har förändrats är en följd av att forskningen inom ämnet alltmer har fokuserat på de sociala aspekterna i ekonomiska relationer. Beteendevetenskapliga, organisatoriska och samhällsliga perspektiv spelar i dag en betydande roll i företagsekonomi. Därmed är det inte korrekt att som Mats Benner säga att företagsekonomen sysslar med företag ”i den klassiska meningen”. Alltsedan 1960-talet har företagsekonomen alltmer kommit att behandla företag som organisationer med ett fokus på interaktionen mellan individer och grupper såväl inom företagets gränser som med dess omvärld. Inspiration till detta synsätt har de fått genom egna empiriska studier men också från arbeten av framstående internationella företrädare för andra samhällsvetenskapliga discipliner såsom ekonom-historikern Alfred Chandler, psykologen Daniel Kahneman, statsvetaren James March, sociologen John Meyer och nationalekonomen Edith Penrose. Därutöver har också många svenska forskare från 1930-talet och framåt gett betydande bidrag till ämnets utveckling.

Det som Benner kallar företag ”i den klassiska meningen” bygger på antaganden om rationella ständigt optimerande aktörer med fullständig information. Dessa premisser ingår dock inte i den nutida företagsekonomiska företagsbilden. I stället har företagsekonomisk forskning funnit att det är mer adekvat att ta fasta på människors begränsningar vid enskilt beslutsfattande och än mer så då beslut fattas i interaktion med andra. De här organisationsteoretiska perspektiven genomsyrar ämnet inte bara inom den del som klassiskt kallats administration utan till och med inom delämnet redovisning. Detta kan förstås väcka viss förvåning, eftersom systemen för såväl intern som extern redovisning genom sina siffror kan uppfattas som helt utan mänsklig anknytning. Företagsekonomen, framför allt vår alltför tidigt bortgångne brittiske kollega Anthony Hopwood, har här visat att det inte förhåller sig så. Även redovisningen utgör en viktig del i det organisatoriska spelet

inom och mellan företag.

På motsvarande sätt har den företagsekonomiska forskningen om marknader sedan länge sysslat med de nya perspektiv som Benner avslutningsvis efterlyser i sin artikel. Långsiktiga relationer, nätverk, begränsad rationalitet, förtroende och socialt ansvar är exempel på begrepp som präglat denna forskning, som till betydande del genomförts av svenska marknadsforskare. Den företagsekonomiska forskningen har också sedan Sune Carlsons klassiska studie av företagsledare under slutet av 1940-talet på olika sätt ifrågasatt ledarnas roll och på senare tid olika resultatbaserade belöningsmodeller. Benners bild av företagsekonomer som huvudsakligen missionärer för profit i såväl undervisning och forskning är därmed inte heller korrekt. Benner har enkelt fel då han skriver att ämnet ”ger enkla och rättframma recept för hur affärer ska göras och hur slipstenar ska dras i ledarskapets vardag”. Företagsekonomi ska i stället betraktas som ett samhällsvetenskapligt ämne som i sin undervisning strävar efter att ge studenterna såväl grundläggande ekonomiska kunskaper som kritiska förhållningssätt att användas i praktiken.

I sin artikel begår Benner misstaget att bunta ihop den akademiska företagsekonomi med den mycket omfattande konsultindustri som har växt fram under efterkrigstiden. Denna bransch kan ifrågasättas och har också i betydande utsträckning kritiserats av akademiskt verksamma företagsekonomer såväl i Sverige som i andra länder. De har bland annat uppmärksammat konsultföretagens tendens att föreslå samma typer av lösningar i alla slag av företag och organisationer oberoende av verksamhet och av de samhällen som de verkar i. Att detta är olämpligt hör till de budskap som den företagsekonomiska forskningen sedan mer än ett halvsekel har förmedlat. Man ska inte leda och organisera sjukhus, universitet och andra offentliga organisationer enligt samma principer som stålverk, bilfabriker och massafabriker. Man ska heller inte tillämpa samma försäljningsmetoder för banker som för dammsugartillverkare, eftersom bankens lån, till skillnad från den försålda dammsugaren, ska lämnas tillbaka. Om det senare hade beaktats i samband med 1980-talets avreglering av de finansiella marknaderna kunde följderna av bankkrisen ha begränsats betydligt.

Konsulternas råd har lett till den omfattande kritik av den så kallade New Public Management, som Benner, liksom många andra debattörer, tar upp till diskussion. Om man hade lyssnat på den

företagsekonomiska forskningen och anpassat lösningarna till verksamhetens art, hade det i dag funnits färre skäl till kritik. Denna försummelse är mycket beklaglig, eftersom vi alla medborgare har ett intresse av att offentlig verksamhet organiseras på bästa sätt. Det ligger vidare i allas vårt intresse att våra företag sköts på ett ändamålsenligt sätt så att de kan leverera de utdelningar och positiva förändringar av tillgångarna som numer är så centrala för hela befolkningens pensioner. Det senare är särskilt viktigt att komma ihåg, då föreställningar sprids om att alla företag roffar åt sig vinster som de skickar vidare till skatteparadis.

I Benners artikel får också ämnet företagsekonomi klä skott för vad som hänt från 1980-talet och framåt genom avregleringar. Detta är orättvist, eftersom det inte var företrädare för företagsekonomi som var pådrivande. Det var inte undervisningen och forskningen inom företagsekonomi som med Benners ord förändrade ägandet ”från relativ långsiktighet till fluktuation och spekulation”. I stället ifrågasatte företagsekonomer övertron på marknadslösningar och pekade på vikten av att komma ihåg vad som hände under mellankrigstidens kriser. Det är också företrädare för ämnet som kritiskt granskat den managementlitteratur, som enligt Benner motiverar ”de rika belöningarna för ledningarna”. Att de akademiska företagsekonomerna inte har fått gehör för sina synpunkter är återigen mycket beklagligt, liksom att Benner orättvist ger dem skulden för excesser i avregleringarnas spår.

Benner förefaller också mycket oroad över att studenter i så stor utsträckning väljer att studera företagsekonomi, inte bara i Sverige utan världen över. Han bortser då från de utexaminerades betydande insatser i moderna samhällen. Många är revisorer och därmed mycket viktiga aktörer då det gäller att kontrollera företags och organisationers verksamhet. En hel del är också journalister som på sitt sätt granskar olika företags och organisationers beteenden. Vidare finner man på olika nivåer i såväl små som stora företag och organisationer företagsekonomer som med sina kunskaper i ekonomi skapar ordning och reda i verksamheten.

För framtiden ser Benner två hot: ”globaliseringens villkor i det nyvaknade intresset för gränser och hinder” samt digitaliseringen. Det är dock oklart hur dessa krafter skulle minska behovet av företagsekonomiska kunskaper. Även i länder med förstärkt gränskontroll och nationalism behöver företag och offentlig

verksamhet skötas på ett så bra sätt som möjligt så att resurser inte förslösas. Även i ett digitaliserat samhälle behövs mänskliga omdömen för att hantera systemen. Tvärtemot Benners krisbudskap kan vi därför förvänta oss att utvecklingen av moderna företag och organisationer kommer att öka behoven av ekonomisk kunskap. Vi behöver fler som kan läsa balansräkningar och därmed kunna ifrågasätta makthavare. Vi behöver fler som förstår hur moderna organisationer och marknader fungerar. Som en följd kan vi i framtiden förvänta oss ökade behov av akademiska företagsekonomiska utbildningar, som med ett kritiskt förhållningssätt ger grundläggande ekonomiska kunskaper.

Att döma av ämnets tidigare anpassning till samhällsförändringar kan vi också förvänta oss att företagsekonomi även framöver finner nya vägar. Ämnet är nämligen starkt grundat på empiriska studier, vilket är en grundläggande förutsättning för ett samhällsvetenskapligt ämne. Att utbildningarna diskuteras i böcker och artiklar, framför allt i USA, är ytterligare en drivkraft för förnyelse. Mats Benners artikel utgör dock genom sina felaktigheter inte en sådan stimulans. Den ger i stället företagsekonomiska lärare och forskare en stark påminnelse om behovet av att än tydligare visa att ämnet står på fast akademisk grund och att företagsekonomi som akademisk disciplin är något annat än den populära diskurs som återfinns i managementlitteraturen och konsulternas budskap.

Lars Engwall är professor emeritus vid Företagsekonomiska institutionen vid Uppsala universitet.

Mats Benner svarar:

I min essä om management som fält har jag inspirerats av en mängd olika typer av material och försökt forma dem till en text i essäns namn (i den ursprungliga meningen av ordet, ett försök). Mina vetenskapliga ambitioner med just denna text är begränsade, utan tanken är just ett försök, ett resonemang i och om tiden. Det hör också formatet till, kulturtidskriften snarare än den vetenskapliga journalen. Helt fritt svävande är texten ändå inte – det finns en mängd texter som kritiskt behandlar frågor om snäva problemval inom ämnet (exempelvis av Mats Alvesson och Jörgen Sandberg), om handelshögskolornas anknytning till finanskrisen (Howard Davies med flera), management som avsmalnat utbildningsfält (Rakesh Khurana och JC Spender) eller allmänt om ämnets relation till marknader och ideologi i samhället (Mikael

Holmqvist). Lars Engwalls mer välvilliga tolkning ger sitt bidrag till arbetet med att försöka förstå hur detta fält utvecklas; jag gör ingalunda anspråk på att ha meddelat någon absolut sanning. Arbetet fortsätter med att ringa in de komplexiteter som oundvikligen möter ett område som får stor spridning i såväl akademi som praktik.

***Mats Benner** är professor i forskningspolitik vid Lunds universitet.*

- PUBL. I RESPONS 2/2017